

vocatum dicit, quod, cum fabri putaretur filius, faber etiam esse crederetur.

VERS. 56. — ET FRATRES EIUS. Hæc à nobis explicata sunt supra, c. 12, 46.

VERS. 57. — ET SCANDALIZABANTUR IN EO. Impingebant in eum, tanquam in lapidem, et corrucebant. Hoc enim propriè est scandalizari. Erat quippe positus in ruinam, et in resurrectionem multorum, Luc. 2, 54, erat credentibus lapis electus, et angularis; non credentibus autem petra scandali, et lapis offensivus, 1 Petri, 2, 8. Quomodo autem scandalizati fuerint in illo, diximus vers. 54.

VERS. 58. — ET NON FECIT IBI VIRTUTES MULTAS, multa miracula sicut alibi; cum autem non multas fecisse dicit, aliquas fecisse indicat, ut et Marcus declarat, c. 6, 5, et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit. Dicit autem non potuisse, non quod non poterit, sed quod noluerit; dicitur enim aliquando facere non posse, quæ facere nolumus; ut de filiis Jacob dictum est, Genes. 37, 4, nec poterant ei quidquam pacificè loqui, id est, volebant, et rectè Gregorius Nazianzenus in quartâ de theologia oratione adnotavit. Noluit autem propter incre-

VERS. 57. — ET SCANDALIZABANTUR IN EO; offendebantur ob generis, ut iis videbatur, humilitatem. NOX EST PROPHETA SINE HONORE, nusquam minus est in honore. Videtur Christus Dominus tum in civitatem suam tertio venisse cum discipulis, ex quo ministerium suum incepserat. Consobrini ejus hoc loco et Marci cap. 6, recensentur. *Jacobus minor*, episcopus Hierosolymitanus, cujus est epistola canonica; et *Joseph, Græcè Joses; et Simon Cleophae filius, et Joseph, qui et Thaddæus*. ET SORORES EIUS, cognatas, fortè filia fratris Joseph. Aut certè Maria Cleophae Marice soror, vel sponsi soror, que primum Alphae Jacobi et Josephi patri, tum Cleophae nupsit: cujus filii fuerunt Judas apostolus et Simeon secundus episcopus.

CAPUT XIV.

1. In illo tempore, audivit Herodes Tetrarcha famam Jesus.

2. Et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, et ideò virtutes operantur in eo.

3. Herodes enim tenuit Joannem, et aligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui.

4. Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam.

5. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant.

6. Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi.

7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset, eo.

8. At illa, precepit mittere matrem suam: Da mihi, inquit, hic in disco, caput Joannis Baptistæ.

9. Et constitatus est rex: propter juramentum autem, et eos qui pariter recubebant, jussit dari.

10. Misitque et decollavit Joannem in carcere.

752
dultatem eorum; sive quia sciebat eos etiam conspectis miraculis non credituros; quemadmodum nec Pharisei crederunt: sive quia indigni erant, quibus miracula plura fierent; qui malè ea quæ videbant, interpretabantur, dicentes, unde huic virtutes? Videmus Christum miracula facturum fidem eorum, quibus facturus erat, prius exigere, supra c. 9, 28; Marc. 5, 56, et 23: Lucæ 8, 50, quia minus meriti habet fides, quæ miracula sequitur, quam quæ præcedit; et indignus est, qui miracula videat, qui quæ non aliter, quam visis miraculis credit. Propterea Christus coram incredulis miracula non facit. Eadem ratio est, cur etiam hodie, qui maxime miracula videre volunt, minime videant; quia non credentes, sed de fide dubitantes videre volunt. Ita enim Herodes, qui, ut Lucas ait, c. 23, 8, longo tempore aliquod Christi miraculum videre voluit, videre non potuit, ut Gregorius, lib. 10 Moral., c. 17, notavit. Ita Pharisæi signum à Christo videre volentes, responderunt, generatio prava et adultera signum querit et signum non dabitur ei, cap. 12, 59. Videant ergo, qui miracula requirunt, quique, si non fiant, mirari solent; ne ipsorum culpa non fiat; etsi videre miracula volunt, sine miraculis credant.

pus Hierosolymæ, ad eò ut hi quatuor fuerint Christi Domini consobrini, siquè interdum dicuntur fratres, ex patribus Alphae et Cleopha. Ita Peronius abbas in Historia evangelica, qui in eà quoque est sententiâ Christum non statim ex urbe Capernaum in Nazareth contulisse. Nam ex Marco, cap. 4 et 6, discimus Christum eo ipso die quo parabolas exposuit, in lacum unâ cum discipulis esse profectum, ubi jussu suo tempestatem sedavit: tum in regionem Geraserorum appulit, legionem demonum eiecit, et statim citra lacum reversus est. Quare Matthæus videtur per anticipationem locutus, cap. 8, de sedata tempestate, et protectione ad Gerasenos.

CHAPITRE XIV.

1. En ce temps-là, Hérode Tétrarque apprit ce qui se publiait de Jésus;

2. Et il dit à ses officiers: C'est Jean-Baptiste, c'est lui-même qui est ressuscité d'entre les morts; et c'est pour cela qu'il se fait par lui tant de miracles.

3. Car Hérode ayant fait arrêter Jean, l'avait fait mettre en prison, à cause d'Herodiade, femme de son frère;

4. Parce que Jean lui disait: Il ne vous est pas permis d'avoir cette femme.

5. Hérode voulait le faire mourir, mais il appréhendait le peuple, parce que Jean était regardé comme un prophète.

6. Or, le jour de la naissance d'Hérode, la fille d'Herodiade dansa au milieu de l'assemblée et plut à Hérode;

7. C'est pourquoi il lui promit avec serment de lui donner tout ce qu'elle lui demanderait.

8. Or elle, instruite auparavant par sa mère, lui dit: Donnez-moi tout présentement dans un bassin la tête de Jean-Baptiste.

9. Et le roi en fut fâché; néanmoins, à cause du serment et de ceux qui étaient à table avec lui, il commanda qu'on la lui donnât,

10. Et il envoya couper la tête à Jean dans la prison.

11. Et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ, et attulit matri suæ.

12. Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu.

13. Quod eum audisset Jesus, secessit inde in naviculâ, in locum desertum seorsum: et cum audisset turba, secuta sunt eum pedestres de civitatibus.

14. Et extens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum.

15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, et hora jam præterit: dimitte turbas, ut eantes in castella emant sibi escas.

16. Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare.

17. Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces.

18. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc:

19. Et cum jussisset turbam discumbere super formam, accepit quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.

20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et tulerunt reliquias, duodecim cophinis fragmentorum plenas.

21. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

22. Et statim compulsi Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.

23. Et dimissa turbâ, ascendit in montem solus orare: vespere autem facto, solus erat ibi.

24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus.

25. Quartâ autem vigiliâ noctis, venit ad eos ambulans super mare.

26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt.

27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere.

28. Respondens autem Petrus, dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas.

29. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de naviculâ, ambulabat super aquam, et veniret ad Jesum.

30. Videntes verò ventum validum, timuit: et cum cœpisset mergi clamavit, dicens: Domine, salvum me fac.

31. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?

32. Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus.

33. Qui autem in naviculâ erant, venerunt, et adoraverunt eum dicentes: Verè Filius Dei es.

34. Et cum transfretâissent, venerunt in terram Genesar.

35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, misc-

11. Et sa tête fut apportée dans un bassin, et donnée à la jeune fille, qui la porta à sa mère.

12. Ses disciples vinrent ensuite prendre son corps, l'ensevelirent, et allèrent l'annoncer à Jésus.

13. Ce que Jésus ayant appris, il partit de ce lieu dans une barque, pour se retirer en particulier dans un lieu désert, et le peuple l'ayant su le suivit à pied de diverses villes.

14. Lorsqu'il sortit de la barque, ayant vu cette grande multitude de personnes, il en eut compassion, et il guérit leurs malades.

15. Le soir étant venu, ses disciples s'approchèrent de lui, et lui dirent: Ce lieu-ci est désert, et il est déjà bien tard: renvoyez le peuple, afin qu'ils s'en aillent dans les villages acheter de quoi manger.

16. Jésus leur dit: Il n'est pas nécessaire qu'ils y aillent; donnez-leur vous-mêmes à manger.

17. Ils lui répondirent: Nous n'avons ici que cinq pains et deux poissons.

18. Et il leur dit: Apportez-les-moi ici.

19. Et ayant commandé au peuple de s'asseoir sur l'herbe, il prit les cinq pains et les deux poissons; et levant les yeux au ciel, il prononça sa bénédiction; puis rompant les pains, il les donna à ses disciples, et ses disciples, au peuple.

20. Ils en mangèrent tous, et furent rassasiés; et on remporta douze paniers pleins des morceaux qui étaient restés.

21. Or ceux qui mangèrent étaient au nombre de cinq mille hommes, sans compter les femmes et les petits enfants.

22. Aussitôt Jésus obligea ses disciples de monter dans la barque, et de passer avant lui à l'autre bord, pendant qu'il renverrait le peuple.

23. Et ayant renvoyé le peuple, il monta seul sur une montagne pour prier; et la nuit étant venue, il se trouva seul en ce lieu-là.

24. Cependant la barque était fortement battue des flots au milieu de la mer, parce que le vent était contraire.

25. Mais à la quatrième veille de la nuit Jésus vint à eux marchant sur la mer.

26. Lorsqu'ils le virent marcher sur la mer, ils furent troubles; et ils disaient: C'est un fantôme. Et ils crièrent de frayeur.

27. Aussitôt Jésus leur parla, et leur dit: Rassurez-vous; c'est moi: ne craignez point.

28. Pierre prenant la parole lui dit: Seigneur, si c'est vous, commandez que je marche à vous sur les eaux.

29. Et Jésus lui dit: Venez. Et Pierre descendant de la barque marchait sur l'eau pour aller à Jésus.

30. Mais sentant un grand vent il eut peur, et, commençant à s'enfoncer, il s'écria: Seigneur, sauvez-moi.

31. Et aussitôt Jésus étendant la main le prit, et lui dit: Homme de peu de foi, pourquoi avez-vous douté?

32. Et étant montés dans la barque, le vent cessa.

33. Alors ceux qui étaient dans cette barque, s'approchant de lui, l'adorèrent, en lui disant: Vous êtes vraiment le Fils de Dieu.

34. Et ayant passé l'eau ils vinrent dans la terre de Génésar.

35. Et les habitants de ce lieu l'ayant connu, ils

runt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes malè habentes.

56. Et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent : et quicumque tetigerunt salvi facti sunt.

COMMENTARIA.

Vers. 1. — IN ILLO TEMPORE. Quidam tempus illud significari volunt, quo Apostoli in sua legatione versabantur, quòd Marcus, c. 6, 14, et Lucas, c. 9, 7, hanc historiam statim post apostolorum missionem ponant. Sed obstat quòd cum hæc acciderunt, apostolos cum Christo fuisse constat infra, vers. 15. Itaque, ut D. Augustinus, lib. 2 de Consens. evang., c. 45, existimat, jam apostoli redierant.

ADIVIT. Querunt multi qui fieri potuerit ut non prius audiret. — Respondent Chrysostomus et Theophylactus res sanctas ac bonas serò ad aures principum pervenire. Verum id quidem, sed si aliquam curiositatis aut periculi excitandi tumultus speciein habere viderant, qualem Christi miracula nonnullam præbere poterant, si non religio à eccl'e curiositas et ambido quamprimùm ad illos perferri. Itaque illam, cur nondum Herodes audisset, arbitrò fuisse causam, quòd mors Joannis non nullo post quam Christus prædicare cepit, acciderit. Nam cum jam in vinculis esset, ne ejus quidem discipuli Christi miracula aut vidisse videntur, aut audivisse; propterea factis coram ipsis miraculis Christus illis dixit : *Emne remanente Joanni quò vidistis et audistis*, c. 11, 4.

HERODES, Antipas, magni Herodis filius, quo regnante natus est Christus, quique infans occidit. Vide quo diximus c. 2, 22.

TETRARCHA, Galilææ, et Lucas, c. 5, 4, declarat. Cùm regnum in quatuor partes solvatur, et unicuique princeps unus præferebatur, quatuor partes tetrarchia, et principes tetrarchæ à Grecis vocabantur, ut veteres tradunt auctores. Postea factum ut etiam plures aut pauciores essent partes, eodem tamen nomine tetrarchia dicerentur, ut ex Strabone, lib. 12, et ex Pliño, lib. 5, cap. 18 et 21, potest intelligi. Quomodo autem Judæorum regnum, et in quot tetrarchias divisum fuerit, et quis cuique tetrarcha præfectus, c. 2, 22, satis exposuimus. Marcus, c. 6, 14, Herodem regem vocat, sicut et Matthæus infra, v. 9, non quòd verè rex esset, sed quòd tetrarcha: regia aut regie similiter tenebat potestatem; itaque tetrarchias Cicero et Plinius regna vocant; quemadmodum Math.

Vers. 4. — HERODES ANTIPAS filius Herodis magni, cui regni paterni pars quarta obliterat, ante annum duxerat in uxorem Herodiadem nepotem Herodis magni, ex Aristobolo prognatam. Hæc Philippum conjugem fratris Herodis Antipæ, sed ex alia matre natum deseruerat, ut nuptias lege divini prohibitas cum Herode Antipà contraheret. Quod Judæis omnibus magno fuit scandalo: id enim Levit. 18, omninò erat prohibitum. Propterea is fuit à Joanne graviter reprehensus: in carcerem conjecit Joannem in arce Macherontæ, atque Herodiadis artibus de ipso natalis Antipæ neci datus est, ut in hoc capite Matthæus, a v. 5, ad 14, usque, Marcus, cap. 6, et Lucas, cap. 9, fuisse referunt.

Vers. 2. — PUEIS, id est, domesticis. Hic est

envoyèrent dans tout le pays, et on lui présenta tous les malades.

56. Le priant qu'il leur permit seulement de toucher le bord de son vêtement; et tous ceux qui le touchèrent furent guéris.

COMMENTARIA.

c. 9, 22. Archelam, cum nunquam verè rex fuerit, regem appellavit.

Vers. 2. — ET AUT PUEIS SUIS, famulis suis; nam etsi nomen *pueis* et filium et famulum significare possit, tamen Herodem non legimus filios habuisse. Lucas, c. 9, 7, 8, 9, non ipsum Herodem, sed alios Herodi dixisse ait : *Et audivit*, inquit, *Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat, eò quòd diceretur à quibusdam, quia Joannes surrexit à mortuis; à quibusdam verò, quia Elias apparuit; à quibusdam verò, quia unus de antiquis prophetis surrexit. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi; quis est autem iste de quo talia audio? Ubi duo sunt in quibus videtur à Matthæo Lucas dissentire. Primum, quòd non Herodem, sed alios dixisse narret Joannem à mortuis surrexisse; deinde, quòd videatur indicare Herodem non credidisse Joannem esse, cum eum ipse decollasset; hic autem Herodes dicit, vers. 2: *Hic est Joannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, et idem virtutes operatur in eo*. Chrysostomus et Euthymius respondent, primum non Herodem, sed homines vulgò dietiâsse Joannem à mortuis surrexisse, tuncque Herodem non credidisse, sed hæsitasse, dixisseque, ut ait Lucas: *Joannem ego decollavi; quis est autem iste, de quo talia audio? Postea verò credidisse, et quasi aliis assentiendo dixisse: Joannes Baptista ipse surrexit à mortuis, et idem virtutes operatur in eo*, ut ait Matthæus. Idem Theophylactus videtur indicare, et Augustinus omninò probat, lib. 2 de Consensu evangelist., c. 45. Ejus rei aliquid ex hoc loco argumentum sumi potest; propterea enim, ut Euthymius ait, non aliis, sed pueris suis dixit: *Joannes surrexit à mortuis, quòd non auderet id palam et coram aliis, etiamsi crederet, conlitteri*. Fieri etiam potest ut etiamsi crederet, fingeret se non credere, ne assentiri populi opinioni videretur, et ejus erga Joannem studium confirmare. Quod autem Augustinus ait, Matthæi hoc loco verba per interrogationem legi posse, quod si fiat, eodem sensum atque verba Lucas habuit; et quod alii respondent Christum hoc loco non suâ, sed aliorum locutum esse personâ, minus probò.*

JOANNES BAPTISTA, Lucas eum dubitasse ait; ac fieri potest ut primum addubitaverit, tum id ipsum in animum induxerit suum: nisi forte id legendum sit per interrogationem. Aut certe quæ Herodis et Judæi de resurrectione acceptæ et Scripturis eum philosophorum quorundam placitis de transmigratione animarum confirmare poterunt. OPERATUR, vox Græca ellicentiam in miraculis patrandis designat. Illud propterea singendum videtur, Herodi aut Joannis mortem Jesum planè fuisse incognitum. Sed Chrysostomus præclarè advertit, homin. 49 in Math. id solemne esse multis principibus, ut ad ea quæ ad Deum tantummodo et religionem spectant, non magnopere attendant animum. Videre postea cupiebant Jesum, nec curiositate adductus.

— *sed in illis talis non erat*

IPSE SURREXIT À MORTUIS. Sunt qui non veram, quâ minima in idem redi: corpus, sed pharisaicam resurrectionem interpretentur, quâ anima ex uno egressa corpore migrat in aliud. Phariseorum enim hæresim fuisse putant, quòd ex Pythagoreorum doctrinâ *metempsychosin* crederent. Quòd ex Josepho probant, lib. 2 de Bello Judaico, c. 7; et verò Hieronymus indicit nonnullos soltos hoc loco Pythagoreorum errorem confirmare. Sed nullo modo mihi persuasero de eâ hic agi resurrectionem; sed de eâ potius, quâ et homines, qui hunc numerem disseminaverant, nonnullos à Christo suscitatos viderant, et in veteri Testamento mortuum illum ad tactum ossium Elisei, 4 Reg. 13, 21, et filium Sareptanæ viduæ, 3 Reg. 17, 22, et filium Sumamitidis, 4 Reg. 4, 54, 55, surrexisse aut legerrant, aut audiverant. Neque Josephus eam opinionem, ut mihi videtur, Phariseis tribuit; sed quam habent omnes ferè Judæi, non omnium mortuorum, sed tantum honorum animas in sua quidem, sed meliora, et idè quomodomodò alia corpora in resurrectione reditura. Joannem ergo Judæi, et quia vir erat sanctus, et quia injustè occisus, facillè credebant surrexisse, ut Herodis scelus vindicaret; Etiam verò veteri opinione, quam ut supra, c. 11, 14, docuimus, Christus videtur approbasse; quâ, propter Malachiam, c. 4, 5, prophetiam, imbuti erant venturum Eliam. Propterea Joannem, quia mortuus erat, surrexisse; Etiam, quia non mortuus, sed rapus fuerat; non surrexisse dicunt, sed apparuisse. Infra, c. 16, 14, ubi eadem de Christo hominum opinio recitatur. Jeremias etiam nominatur fortasse propter similitudinem spiritalis, et libertatem homines reprehendendi, quam in Christo singularem, et niminè in aliis doctoribus usitatum videbant; *erat enim, inquit, docens eos, tanquam potestatem habeat, et non sicut scribæ eorum et pharisæi*, c. 7, 29.

Idem dubium quam rationem reddat, cur suscitatus Joannes miracula facere crederetur; cum vivens ut ait Joannes, c. 10, 41, signum nullum fecerit; fortasse quòd sanctiores resurgere homines crederent, quam morerentur; aut quòd à Deo maiore cum potestate ad puniendum Herodem missum potarent; nam et bella, et exilium, et alias calamitates, quæ Herodi postea c. nigerunt, vulgò inter Judæos creditum est propter Joannis necem accidisse, ut lib. 18 Ant., c. 10, Josephus affirmat.

OPERATUR IN EO, *ἐργάζεται ἐν αὐτῷ*. Sunt qui *ἐργάζομαι* patiendi significatione positum vident, ut *ἀσθενὲς* pro *ἀσθεύων*, et apud Latinos lavare pro lavari, ut sil sensus, idè virtutes sunt in illo, id est, per illum, Hebraico idonate. Alii activè sumunt; sed virtutes, non miracula, sed facultatem miracula faciendi intelligi volunt, quasi dicat, idè donum sciendorum miraculorum miracula in eo operatur. Alii à sensu longius abeunt virtutes angelos interpretantes, qui in Joanne miracula edere. Res mihi videtur facilis, et *ἐργάζομαι* nec

Vers. 5. — UXOREM FRATRIS, NEMPE, Philippi à quo Herodes tetrarcha eam abduxerat.

passionem hoc loco, nec actionem transeuntem significat, sed pro verbo neutro positum est, idemque significat, quod apud Latinos vigere, apud philosophos in actu esse, quemadmodum apud Aristotelem usurpatolet, ut *ἐργάζομαι* opponatur *ἐπὶ ἐὶν ἔργῳ* *ἐκείνῳ*. Sensus ergo est Joannem à mortuis suscitatum, propterea miracula in eo vigere, apparere, sese ostendere.

Vers. 3. — PROPTER HERODIADEN UXOREM PHILIPPI, Magna est hic inter evangelistas, et Josephum, lib. 18 Antiq., c. 6, 7, 9, omninò discordia, quam Hieronymus, ceterique veteres interpretes præterierunt, ex recentioribus autem et in Josephum citantibus pauci admodum atigerunt; evangelista dicitur Herodiadem Philippî, Josephus alterius Herodis Herodis hujus fratris uxorem fuisse. Nam quod Calveus dicit Josephum Herodis fratris Herodis magni, hujus autem Herodis, et Herodiadis patris, et regis Chalcididis uxorem Herodiadem facere, puerilis est error; cùm idem Josephus, c. 10 Herodem illum, cujus Herodiadem uxorem fuisse dicit, ejus Herodis, qui eam à marito subduxit, germanum fratrem appellet. Ad questionem ergo quidam respondent, Philippum cognomen Herodem etiam vocatum fuisse; evangelista nomine, Josephum cognominè eum appellasse; quòd si probarent facillimam solutionem invenissent. Alii Josephum, aut ignorantia, aut oblivione lapsum dicunt; quòd illi sæpe accidisse videtur. Ex dualis hujus solutionibus, quam probabiliorè judicabit, lector eliget; modò illud tenet Josephum ex evangelistis; non ex Josepho evangelistas emendandos. Nam, ut ingenuis non divino, sed humano spiritu historiam composuisse; tamen, et quia plures sunt, et quia res, que suo acciderant tempore, conscripserunt; modò majorem quam Josephus fides, merentur. Altera hic inter auctores de Herodiadè dissensio est, Josephus Aristoboli Herodis, et Philippi ex Herode magno fratris filium fuisse dicit, Hieronymus verò hoc loco, et Rufinus Eusebium vertens, lib. 1 Ecclesiast. Histor., c. 25, et Beda, et Strabus filiam facitum Arete regis. Quâ in re non dubito, quin Rufinus primam, deinde Rufinum Hieronymus, Hieronymum Beda et Strabus secutus erraverit. Cùm enim Eusebii Josephum imitatus Herodis præter uxorem Arete regis filiam fuisse diceret, Rufinus existimans eum de secundâ uxore Herodiadè loqui, et Josephum, Hegesippumque non consulens, Herodiadis in versione explicandi causâ nom in addidit; dumque historiam vult explicare, vivavit. Hieron non Græcè, ut poterat, ac solebat, sed Latine legens ex corrupto fonte errorem lausit; ex illo ali derivavit. Adèb facillè alienorum errorum contagionem trahimus; dùm aliena opera confidimus. In eo etiam Hieronymus, Beda, et Strabus miminè sequuntur, quod dicant, non ipsum Herodem fratris uxorem usurpasse; sed Arctam Regem Arabum propter inimicitias, quas cum Philippo gerebat, filiam Herodiadem, quam illi nuptiam dederat, abstulisse, et fratri ejus, ac rivali Herodi tradidisse. Josephus, lib. 18, c. 9, et Hegesippus, lib. 2, c. 12, sic narrat

histeriam: Herodem, cum Roman iret, à fratre Herode (secundum Evangelistas Philippo) exceptum hospitiò, dumque apud eum moraretur, ejus uxorem Herodiadem subornasse ut sibi, postquam Romà redisset, relicto fratre nuberet; ibique pactas inter eos fuisse nuptias. Itaque dubium non est, quod à multis tamen, tanquam dubium, in utramque partem disputatur, quin vivente adhuc fratre Philippo ejus uxorem Herodes usurpaverit. Quanquam veteres etiam de eà re auctores video dissentire. Nam Hieronymus, Beda, et Strabus vivum adhuc Philippum fuisse putant. Tertul. verò, lib. adversus Marcionem 4, Chrys., Theophyl., et Euthym., hoc loco mortuum. August., lib. de Fide et Operibus, c. 19, dubium esse existimat, neque sciri posse. Sed hi auctores Josephum fortè non legerant.

VERS. 4. — DICERAT ENIM ILLI. Josephus, lib. 18 Antiq., c. 10, aliam causam reddit, cur Herodes Joannem occiderit; quod mirum timuerit, ut in magna erit apud populares suos gratia, ne ad seditionem populum excitaret. Utramque verum esse credibile est, et Herodem Herodiadis insidiis, atque rogatu Joannem occidisse, ut narrat evangelista; et eum rumorem ad placandum populum disseminasse, Joannem contra se populum ad seditionem conatum commovere; quem vulgi rumorem Josephus secutus sit.

VERS. 5. — ET VOLENS EUM OCCIDERE. Marcus, c. 6, 19, videtur prolixius contrarium indicare. Herodiadem Joannem, ut eum de medio tolleret, insidiatum; Herodem verò, quia Joannem reverebatur, impedivisse. Herodius, inquit, insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem; sciens eum virum justum, et sanctum; et custodiebat eum, et auditio eò multa faciebat, et libenter eum audiebat. Unde colligitur Herodem non idè Joannem in carcerem conjecisse, ut illum occideret, sed potius, ut ab Herodiadis insidiis indemnem servaret, placans hanc ratione iram impotentis mulieris, et spe securitatis nec deludens. Euthymius respondet credibile esse principio quidem solum Herodiadem Joanni, ut sive per maritum, sive alio dolo eum interimeret, insidias tetendisse; Herodem autem, ut Marcus significat, oblituisse; postea verò Herodiadis victum precibus occidere voluisse; sed timuisse populum, qui ut prophetam eum habebat, ut scribit Matthæus.

VERS. 6. — DIE AUTEM NATALIS. Origenes, homilia in Matthæum 14; Hieronymus et Beda observarunt nullius justì virti, sed duorum tantum sceleratorum hominum Herodis, et Pharaonis natalem diem in Scripturis celebrari. Calvinus tamen, quasi jurasset

VERS. 6. — SALTAVIT FILIA HERODIADIS. Hæc Salome dicta est è priori connubio cum Philippo nata. Qui Philippus non fuit tetrarcha Trachonitidis, sed alius Herodis M. filius ex Mariannæ uxore. Hæc Salome postea nupsit Philippo Tetrarchæ ex Josepho, L. 18, cap. 7, qui cum sine liberis obiisset, Aristobolo regi Chalcididis nupsit. Circa mensem februarium Joannis necem contigisse ex ipsa rerum serie conjicit

se omnibus in rebus hæreticam esse, hunc merem non solum excusat; sed etiam laudat. Hæc enim ratione gratias nos Deo agere, quod in lucem ejus beneficio editi simus; et profiteri anteaquam vitam inutiliter transegeris. Quis hæreticum non agnoscat spiritum? Pharaonis, et Herodis natales diè celebrari vult; Petri et Pauli, inò matris Dei; inò Christi natalem celebrari prohibet. Viventium natales, ubi ambitionis, et glorie plurimum est, agi laudat; mortuorum, qui Deo servierunt, et eo jam securi fruantur, ubi nulla ambitio, nulla humana gloria esse potest, natales agi vetat. Convivis homines nequissimos in lucem editos fuisse Deo gratias agendas esse docet; orationibus, et laudibus homines sanctissimos, et de Ecclesiâ Christi optimè meritos natos esse, si quis Deo gratias agat, superstitiosum putat. Superiorem vitam inutiliter nobis elluxisse comessando, et potando agnoscere sanctum est; jejunando et penitentiam agendo profanum, anile, papisticum. Quid ita? quia ipse dixit.

SALTANTE FILIA. Salome ex Philippo priore marito genita; propterea non vocat Herodis filiam, sed Herodiadis. Videtur Herodias hanc occasionem natalis diè Herodis observasse; eaque de causâ filiam ad saltandum induxisse.

VERS. 8. — PRÆMONITA, *apud Arabes*, inducta, instigata, impulsiva; non enim admonitionem solum, sed persuasionem, incitationem, vitam insuper quamdam significat. Strabus existimat totum tragediam ab Herode fuisse compositam, ne sponte sua, sed juramenti coactus religione Joannem videretur occidisse. Quod, quamvis perversus fuerit, et callidus, verum esse non credo; multo enim meliores pretextus homo acutus querere, invenireque potuisset, et quia, ut versu sequenti dicemus, verè videtur caput Joannis puellâ petente doluisse, et quia valde illi probrosum erat rogatu saltantis puellæ virum sanctum occidere, et non est vero simile hominem cautum, qui populum timebat, quique rationem minuendi querebat sceleris, novo scelere augere voluisse.

DAMNI. Marcus, c. 6, 24, 25, addit: *Quæ cum exisset dixit matri suæ, quid petam? at illa dixit, caput Joannis Baptistæ. Cùmque introisset statim cum festinatione ad regem, petit dicens: Volo, ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ.*

VERS. 9. — ET CONTRISTATUS EST REX. Quare regem vocet, cum rex non esset, vide supra vers. 1. Contristatum autem non verè, sed simulatè multi auctores putant, Hilarius, Hieron., et Strabus, quia, vers. 5, evangelista dixit voluisse Herodem Joannem occidere, et populum timuisse; quomodo enim verè

Pezronius, anno Christi 52, adeo ut per 7 aut 8 menses Joannes carere conclusus videatur. Hanc necem Joannis factam esse Macherontæ, et adeo inquam Juedis esse visam testatur Josephus, ut Herodem exercitum post aliquot annos ab Aretâ rege Arabum penitus deletum fuisse in penam hujus nefarii sceleris per suum habuerint.

dolere potuit, si eum occidere volebat? Magis tamen Chrysost., Euthym. et Theophyl. probò sententiam, qui verè eum existimant doluisse. Nam etsi eum occidere volebat, tamen non poterat, quantumvis cæcus homo, non videre turpe sibi, et ignominiosum apud populum futurum, quod tanti tanque sancti, et admirandi prophete caput lascivæ puellæ saltationis præmium concessisset. Scio Romanarum rerum scriptores tradere Romanum nescio quem duces mense accumbentem amice rogatu, quæ dicebat se nunquam hominem jugulari vidisse, continuo unius ex prescriptis securi decussum caput ad mensam, ut amica videret, afferri jussisse. Sed cum Herodem Evangelista contristatum fuisse dicat; non debemus, nisi probari possit, simulationem putare. Doluit ergo verè, non quod Joannem occideret, quem jam ante occidere volebat; sed quod eà ratione occideret, quæ suis rationibus minimè conveniret.

PROPTER JESURANDUM TAME. Et hoc verè, ut puto, non simulatè. Tanta enim apud Judæos religio erat jurisjurandi, ut etiam, quæ contra fas jurata essent, non servare, nefas duceret, ut ex Josue juramento Gabonitis præstito, Josue 9, 43, 48, 49, et Jephthæ, Jud. 11, 35, manifestum est. Quæ rectè veteres auctores monuerunt non fuisse servanda, Orig., hom. in Matth. 14. Chrysost., hoc loco, Ambros., lib. 1 de Officiis, c. 50, Hieron. in commentariis. Quod Euthym. exemplo Davidis probat, 1 Reg. 23, 22, qui, cum jurasset se non relicturum usque in diem crastinum in domo Nabal mingentem ad parietem; iniquum juramentum admonitus, rogatusque ab Abigail non servavit, de quo eà re gratias Deo egit, vers. 52, 53: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum: et benedictum eloquium tuum, et benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, et ulciscerer me manu meâ.*

VERS. 10. — MISERICE. Carnificem, ut c. 2, 16, ubi eum hebraismum explicavimus. Marcus, c. 6, 27, explicatè dixit, *sed misso festim spiculate jussit offerri caput Joannis in disco.* Hinc colligitur Herodem hoc convivium in arcæ Macheruntinæ celebrasse, que in finibus Galilææ, et Arabiæ erat. In eâ enim ære scribit Josephus, lib. 18, c. 10, vinctum fuisse Joannem. Constat autem ex hoc loco, et multò etiam magis ex Marco hoc convivium eodem loco, in quo Joannes vinctus erat, celebratum fuisse.

VERS. 12. — ET ACCEDENTES DISCIPULI EJUS. Dubitari potest, quomodo discipuli Joannis in carcerem ingredi poterint. Nonnulli putant corpus Joannis

VERS. 15. — TUM JESUS IN GALILÆA CIVITATIBUS VERBUM PREDICABAT; paulò ante miserat apostolos qui regnum Dei annuntiant; jam ad eum redierant, cum illi moris Joannis Baptistæ fuit annuntiat, et legationis suæ rationem reddiderant, uti ex c. 6 Marci discimus; et convenientes apostoli ad Jesum renuntiaverunt ei omnia quæ egerant. Christus itaque recessit unâ cum apostolis in desertum Bethsaida, ex Luca, c. 9, v. 10. Hoc desertum ultra lacum Genesareth patet. Christus Herodis servitum et Phariseorum insidias vitare voluit, quod nondum venisset hora ejus. Aliam

ignominiosè fuisse projectum; quod nullâ historia, nullâ conjecturâ probare possunt. Alii aditum discipulis ad carcerem putavisse; nam ut ex c. 11, 2, perspicuum est, viventem adhuc Joannem, et vinctum visitabant. Hoc probabilius; illud etiam probable penitentibus discipulis corpus speciem quâdam humanitatis faciliè concessum, volebat enim Herodes populi, quem, ut ait evangelista, timebat, iram lenire. Hæreticorum interpretes hinc argumentantur non alium sanctorum corporibus honorem deberi, quam sepultura: quia discipuli Joannis ejus corpus; non, ut nos, reliquias servaverunt; sed sepelierunt. Acuti sanè argumentatores: qui eadem ratione proberent potuerunt ne corpori quidem Christi, alium, quam sepultura, honorem deberi, quia Joseph ejus discipulus non servavit; sed sepelivit, c. 27, 60. Atqui isti boni Ecclesiæ reformatores, qui idè sepulturae honorem sanctis tribui volunt; ne quis honor major tribuatur; ne hunc quidem illis honorem tribuant; mortuos mortui nocta sepeliant; non ut honorentur, sed ne fectant; non ut homines, sed ut asinos, ut canes. Ceterum bene est, quod non contingit illis, nisi hæreticos sepelire, qui digni non sunt, ut alia, quam asini sepultura, ut Scriptura de impio illo rege loquitur, sepeliantur.

VERS. 15. — QUOD CUM AUDDISSET JESUS. Quid dicatur Jesus audivisse, quamobrem aut recesserit, non satis inter interpretes constat. August., lib. 2 de Consens. Evangel., c. 45. Euthymius, et Theoph. ad mortem Joannis referunt. Chrysost., verò, homil. 50, quod etiam probat Euthym., ad id quod, vers. 2, et apud Lucam, c. 9, 9, dictum est, Herodem dixisse: *Hic est Joannis Baptista, ipse surrexit à mortuis, et idè virtutes operantur in eo; et voluisse Christum videre.* Augustini opinionem probabiliorè puto; sic enim hoc loco verba hærent, ut relatum, quod, non ad aliud, quam ad Joannis mortem, quam discipuli Christo nuntiârunt, referri posse videatur, vers. 12, 15: *Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus, et sepelierunt illud; et venientes nuntiaverunt Jesu. Quod cum audivisset Jesus, recessit inde.* At jam diu Joannes in vinculis fuerat, c. 11, 2, fuerat quidem jam diu in vinculis, sed non occisus.

CESSIT INDE. Quare? illud certum, quod Hieronymus et Chrysostomus admonuerunt, non metu; sed consilio, rationeque recessisse. Quo autem consilio, incertum est. Hieronymus, et Beda idè recessisse putant, ne tyrannus homicidio homicidium

quoque hujus recessus rationem Marcus affert, quod discipuli ex sua legatione fatigati redissent, et requie indigerent, quam ibi consequi non poterant ob hominum frequentiam. TERRE SECUTE. SUNT EUM PEDESTRES DE CIVITATIBUS; quocirca videtur Dominus non integrum lacum trajectisse, sed sinum ejus tantummodo, ac turbas pedibus juxta lacus littorâ eò venisse: inò quidam prævernerunt ex Marci, cap. 6, adeo ut Christus et apostoli videntur paulisper in littore consedissee, priusquam in desertum se conferrent.

cumularet, quasi Christum etiam, si apprehendere potuisset, occisurus esset, noluisse enim Herodi peccandi materiam suppeditare; itaque sese subtraxisse, fecisseque quod apostolus ipse præceperat: *Cum vos persequerentur in civitate istâ, fugite in aliam*, c. 10. 23. Chrysoströmus vero, et Euthymius aliam afferunt causam, ne, si Herodis manus divinitus, ut poterat, evaderet; Deum se esse declararet, quod notabat tam citò notum esse. Aliam Theophylactus, ut fugiendo non phantasma, ut Marcionis, et Manichæi putaverunt; sed verum hominem, qui teneri, et occidi posset, se esse ostenderet. Veram ego causam fuisse arbitror, quam in simili exemplo Joannes reddidit, c. 7. 50, quia *nondum venerat hora ejus*. Aliam etiam, cur secesserit Marcus rationem affert, c. 6. 51, quod discipuli ex suâ legatione fatigati redissent, et requiete indigerent, quam eo loco habere non poterant, ut propter hominum confluentium multitudinem cum illis sumere non liceret. *Venite, inquit, seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum.*

IN NAVICULA. Cur non pedibus? ne, inquit Chrysostr., turbæ eum sequerentur, quas fugere volebat. Alii, quia lacus in ulteriore ripam trajiciendus erat. Quod ego nullo modo credo, quia disertis verbis Lucas dicit, c. 9. 10, venisse eum in desertum locum qui erat Bethsaidæ; Bethsaidam autem citra, non ultra lacum fuisse dubium non est; id est, in Galilæa Herodis tetrarchi, ubi tunc Christus versabatur. Nam et Petrus, qui ex Bethsaidâ civitate erat, Joan. 1. 43, Galilæus erat, Matth. 26. 72, 73. Non ergo Christus totum lacum; sed sinum aliquem, aut portus promontorium lacus trajecit, ut in alium remotum locum secederet. Cujus rei præter illud, quod ex Lacu protulimus, certum etiam est argumentum, quod, ut ait Matthæus, turbæ eum pedestres secuta sunt. Nam quod nonnulli dicunt per aliquem pontem transire potuisse; vel non agi de turbis, quæ in Galilæa erant, sed de iis, quæ ultra ripam in regione Cærasenorum habitabant, absurdum est. Etenim nec tantus lacus, quantum Plinius, Straboque describunt, ponteungi potuit, nec in Jordane ipso, qui in lacum influebat, pontem ullum præter pontem Tiberiadis fuisse, qui longè distabat, legitimus; et turba quæ in ulteriore ripâ erat, expectare venientem Christum potuit, sequi non potuit. Simile est, quod idem dicunt, Bethsaidæ desertum apud Lucam appellari, non quod prope Bethsaidam esset, sed quod ultra lacum è regione Bethsaidæ, aut quod Bethsaidæ esset; utrumque enim sine ullâ ratione dictum est. Solus Joannes, c. 6. 1, videri potest horum auctorum sententiam juvare, quod dicat Christum abiisse trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis; trajecit ergo ultra mare. Respondendo sensum esse cum venisse in eum locum, qui vulgò ultra mare Galilææ vocabatur, non quod

VERS. 14. — EXIENS È NAVI. VESPERE. inclinâtâ die, quæ post meridiem jam processerat. Sequitur insigne miraculum de multiplicatione quinque panum, quod ab omnibus evangelistis enarratur. Joannes, c. 6. v. 4, tempus ipsum designat: *Erat autem*

Christo ultra mare esset; sed quod Judæis ex Ægypto venientibus ultra mare fuerat, unde perpetuò nomen retinuit, ut, c. 4. 15, multis probavimus exemplis. At quomodo Christus, ultra mare venisse dicitur, cum ultra mare esset? — Respondeo, quia ex uno loco in alium transit, qui propriè ultra mare vocabatur, quod quisquis, c. 4. 15, legerit, minimè mirum putabit. Nam et illic, qui loquebatur, propheta illum ipsum locum, ubi ipse erat trans Jordanem vocat, cum illi non trans, sed citra Jordanem esset. Trajecit ergo Christus partem tantum aliquam lacus circum aliquod promontorium, quâ ratione factum est, cum turba terrâ sequerentur, ut prius ad locum, quò appulsi, quam ille pervenirent, ut ait Marcus, c. 6. 53, quia, etsi plerumque citius mari quam terrâ itur, tamen Christus promontorium circumibat, turbæ rectâ tendebant viâ.

VERS. 14. — ET EXIENS VIDIT TURBAM. EXIENS È NAVI, quia, ut ait Marcus, turbæ eum prevererant. Hieron. et Euthym. et ex recentioribus multum interpretantur, exiens à deserto, quia Lucas, c. 9. 11, dicit: *Et excepit illos, quasi obviam illis exierit, et Joan. c. 6. 5: Subiit ergo in montem, et ibi sedebat cum discipulis suis.* Quod ego ne probabile quidem esse arbitror; cum Marcus aperte dicat turbas eum prævenisse. Nam quod ait Lucas Christum excepisse illos, non significat obviam ivisse. *Et excepit, inquit, eos, et loquebatur illis de regno Dei.* Quod et Marcus exposuit: *Et exiens vidit turbam multam, et miseratus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cepit eos docere multa.*

VERS. 15. — ACCESSERAT AD EUM DISCIPULI EJUS. Videtur Leontius relativum ejus ad Joannem referre, de quo paulò supra mentio facta fuerat, quasi discipuli Joannis fuerint, qui ad Christum accedentes rogaverint, ut turbam dimitteret. Hinc enim manifestum esse dicit jam tum Joannis discipulos mortuo præceptore adhasisse Christo. Sed ex Luca, c. 9. 12, perspicuum est eos, qui hoc Christo proposuere, duodecim Apostolos fuisse. Joan. 6. 6, videtur factum aliter narrare; ait enim Christum Philippo dixisse: *Unde emenus panes, ut manducem hi? quod autem, inquit, dicebat tentans eum; ipse enim sciebat quid esset facturus.* Facilis conjectura, primùm discipulos Christo subjecisse, ut Matthæus ait, uti turbas dimitteret; deinde Christum, ut narrat Joannes, tentandi causâ Philippum interrogasse, *unde emenus panes, ut manducem hi?* ut Chrysoströmus, Leontius et Theophylactus interpretantur. Duplex autem apud Joannem questio, cur Christus discipulos, et cur Philippum potius quam alium interrogaverit. Ad priorem Joannes ipse videtur respondere, non interrogasse ut disceret; *sciebat enim quid esset facturus*, sed ut tentaret. At hoc ipsum queritur, cur tentare voluerit?

proximum pascha Judæorum; quare inveniuntur maris hoc factum videtur miraculum: nam eo anno Pascha die 25 martii contigisse existimat Perizonius: aqua hinc negem Joannis Baptistæ circa mensem februarii evenisse colligit.

Amphylodius existimat quamvis minimè ignorantem, ad modum tamen ignorantis interrogasse, ut se ad auctorium opinionem, et infirmitatem accommodaret; Augustinus, Beda et Rupertus, non ut ipse fidem discipuli cognosceret, quam nequamquam ignorabat; sed ut illi eam incredulitatem ostenderet. Cyrillus Grecus, hinc Latinum à quibusdam alienis scriptis auctum lectorem moneo nunquam à me citari, idèò putat interrogasse: ut magis miraculum, quod facturus erat, illustraret. Ex ejus enim interrogatione consecutum fuisse, ut Philippus responderet ducentos denarios non sufficere ut panes emerent; et Andreas, esse quidem illic quinque panes, et duos pisces, sed quid ad tantam hominum multitudinem? Quò ergo plures panes Philippus et Andreas necessarios esse declararunt, eò majus postea miraculum apparuisse. Chrysoströmus, Theophylactus, Ammonius, Theodorus Heracleotes, et Mopsuest. voluisse Christum interrogando, ac respondendo ultrâ, citràque discipulorum excitare fidem, eosque ad considerandum futurum miraculum attentiores reddere. Si enim de improvviso, hæc cum discipulis disputatione non antegressâ, miraculum edidisset, miris fuisse animadversum; cum et hominum multitudo, et famæ, et paucitas panum miris fuisse disputando perspecta. Ad posteriorem questionem idem Chrysoströmus, Theophylactus, Theodorus Mops., et Leontius respondent, propterea Philippum potius quam alium interrogasse, quia ille maximè omnium fide indigebat; eum enim fuisse, qui quasi in fide vacillans dixit, *ostende nobis Patrem, et sufficit nobis*, Joan. 14. 8. Addit Joannes dixisse Andream fratrem Petri: *Est puer meus hic, qui habet quinque panes ardeos, et duos pisces, sed hæc quid sunt inter tantos?* Quod Theodorus Mops., Leontius et Ammonius idèò dixisse putant, ne videretur velle sibi reservare. Notant vero Chrysostr., Cyrillus, Theodorus Heracleotes, Leontius et Theophyl. aliquantulo plus fidei Andream quam Philippum ostendisse; videri enim spe aliquâ futuri miraculi dixisse hæc, scientem Elisæum panem aliquando multiplicasse, perfectam tamen non habuisse fidem, cum dicit: *Sed hæc quid sunt inter tantos?* quasi crederet posse quidem Christum multiplicare panes, sed ex pluribus pures, ex paucioribus pauciores posse facere. Mibi probabilis videtur, andream, cum hoc dixit, nihil de miraculo cogitasse. Docet nos Christus, ut ait Leontius, et Theodorus Mops. hoc exemplo nunquam in rebus angustiis desperare, sed in ipso semper confidere, qui panem nostrum, si quem habemus, augere; si non habemus, ex nihilo creare possit. Chrysostr. verò et Theoph. ex hoc loco Manichæos refellunt, qui panem ab alio, nescio quò, malo Deo factum esse delirabant. Nec enia Christus multiplicare potuisset, si ab alio, quam à se, et Patre suo fuisse factus. Adnotavit Euthymius Christum datâ operâ usque ad serum diei tempus sermonem traxisse, ut necessitas ejus, quod postea fecit, miraculi nota esset. Non decet eundem magni nominis Calvinistæ interpretationem

silentio prætere. Scribit evangelicus doctor apostolos non charitate, sed odio Christo suggestisse, ut turbas dimitteret, ut se labore, fastidique liberarent. Profectò hoc Calvinistæ non fecissent. Hoc enim voluit bonus iste doctor significare se, suosque ministros plus quam apostolos habere charitatis. Hujusmodi est hæreticorum spiritus; dolent, et, si quomodo possunt, negant apostolos fuisse sanctos, ut ipsi apostolis meliores esse videantur, nec intelligunt omnium hominum sceleratissimos apostolos esse oportuisse, ut novi isti apostoli eorum similes videri possent.

VERS. 16. — DATE ILLIS VOS MANDUCARE. Joan. c. 6. 7, narrat respondisse Philippum, *ducentorum denariorum panes non sufficere eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.* Unde colligit quidam hæreticorum interpretes Christum, et apostolos ducentos denarios, id est, viginti ferè aureos coronatos habuisse. Nec enim monachis nostris mendicantibus; sed Calvinianis ministris similes erant, nunmati, conjugati, compti, elegantes. Quod ex eodem spiritu atque illud, quod paulò ante commemoravimus, profectum est, maligno, perverso hæretico, diabólico, et præterea cæco; quos enim non videt propterâ Philippum dixisse ducentos denarios non sufficere, quòd nec eos habent, nec habere possent? Argumentatur enim non posse se tantam hominum multitudinem pascere, quòd ne ducenti quidem denarii satis sint, cum ipsi ne unum quidem fortassè denarium haberent. Si enim habuissent, jussisset atque Christus in panes expendi, nec miraculo opus fuisset. Quantò melius Theodorus Heracleota ex hoc loco voluntariam Christi, et discipulorum ejus paupertatem probat, qui ne ad emendos quidem cibos sibi necessarios satis haberent pecuniam. Ejus verba propter Calvinistas hæc adscribam; *Τὸν εὐδαιμόνητον ἀντὶ τοῦ ἀπληροῦσθαι, καὶ τοῦ ἐπιδοῦναι πρὸς τὴν ἐκδοτικὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ αὐτῷ ἐπὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν ἐξέταξε τὸν πρῶτον. Notat Leontius propterea non dixisse, ego illis cibum dabo, sed *date vos illis manducare*, ne arroganter de se loqui, et miraculum factare videretur.*

VERS. 17. — NON HABEMUS NIC NISI QUINTQUE PANES. Joan. c. 6. 8, 9, ait: *Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri, est puer meus hic, qui habet quinque panes ardeos, et duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos?* Diligant autem interpretes, aut panes illi apostolorum essent, quos illis puer portaret; aut puer, ut venderet, attulerit. Chrysoströmus, hom. 50, Leontius et Cyrillus, et Theophylactus apostolorum fuisse putant; Euthymius, et, ut videtur, Cyrillus, cui magis assentior, venales. Nam quod apostoli dicunt: *non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces*, non significant fuisse ipsorum; sed totam, quanta quanta erat, hominum multitudinem non nisi quinque panes, et duos pisces habuisse.

QUI AIT EIS: AFERTE MIHI ILLOS HEC. JUBET SIBI panes afferri, inquit Chrysoströmus et Leontius, ut ostendat se esse, qui totum nutrit terrarum orbem; neque ex horâ ullâ, aut tempore pendere; sed quò-

cumque tempore, et ex quacumque materia posse quotquot velit, panes facere. Non dicit Evangelista discipulos paruisse, sed ex sequentibus satis intelligitur. Quia re Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Cyrillus, et Leontius egregium nobis documentum dari docent, ut hospitibus, et egenis etiam, quae nobis necessaria sunt, liberaliter elargiamur, fore ut hæc ratione panis nobis crescat.

VERS. 19. — ET CUM JUSSISSET TERRAM DISCUMBERE. Marcus 6, 59, præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum cubiternam super viride fenum; fenum enim copiosum erat, quia, ut Leontius, et Theophylactus adnotarunt, primum erat ver, cum proximum esset Pascha, ut ait Joannes, c. 6, 4; Lucas, 9, 14: Facite eos discumbere per convivia quinquagenos. Quod multis de causis vero simile est Christum fecisse, ut numerus hominum ex distributione magis appareret, eaque ratione miraculi magnitudo constaret, ut sine confusione apostoli omnibus ex panibus, et piscibus darent; ut omnes nemine præterito suo quisque ordine portionem acciperet. Aliam Cyrillus, et Leontius, in commentariis, et nescio quis alius sine nomine in Græcâ catenâ, sed mysticam afferunt causam; tanquam bestias super fenum accumbere jussisse; quique enim illos panes ardeaceos quinque legis Mosaicæ libros significasse, quibus Judæi tanquam ordeo, sine ullo delicato gustu, sine sensu, tanquam animalia bruta, vescerentur. In quam sententiam multa quoque Rupertus scribit. Cyrillus vero reprehensionem esse putat, quasi dicat Christus: O tardi homines, et hebetes ad intelligendam virtutem meam, facite eos discumbere, ut non verbis, sed factis doceam vos quid possim facere. Idemque in Græcorum Catenâ scribit Apollinarius.

ASPICIENS IN CÆLUM, ut ostenderet se à Patre unâ cum divinitate vini faciendorum miraculorum accepisse, Hilarius, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus; ut idem nos facere doceret, ut iidem dicunt auctores, Leontius et Ammonius; ut ostenderet unde nobis omnibus in rebus petendum auxilium, Hieronymus, et Beda; ut ostenderet se contrarium non esse Deo, ut idem Ammonius et Leontius tradunt: ut usque ad passionem, tanquam homo Deum orans, principem hujus mundi lateret, quam causam solus reddit Ammonius. Aliam quoque Leontius rationem affert, ne Patre se majorem facere videretur, de quo dictum à Judæis fuerat, Psal. 77, 19: Numquid poterit Deus parere mensam in deserto? Adnotarunt etiam Chrysost., Leontius et Euthym., Christum non quotiescumque miracula fecit, in cœlum suscepisse; sed aliquando, ut hoc loco, et in Lazari suscitatione, Joan. 11, 41, et in oratione, quâ Patrem rogavit ut se clarificaret, Joan. 17, 1, ne si semper faceret, videretur non suâ, sed alienâ auctoritate miracula facere; si nunquam, Patrem suum non recognoscere.

BENEDIXIT. Calviniste interpretantur, gratias agit, quia quod Matthæus, Marcus, c. 6, 41, et Lucas, c. 9, 16, dicunt: Εὐλόγησεν, benedixit, Joannes, c. 6, 41, dixit καὶ εὐχαριστήσας; et cum gratias egisset; et quod

hic Matthæus et Marcus dicunt, εὐλόγησεν, benedixit, idem Matthæus, c. 15, 36, et Marcus, c. 8, 6, narrantes alterum miraculum de septem panibus dicunt, εὐχαριστήσας ἑδάκται, et gratias agens fregit. Rursus, quod Matthæus, c. 26, 26, et Marcus, 14, 22, de sacramento Corporis Christi loquentes dicunt: εὐλόγησεν, benedixit et fregit, Lucas, c. 22, 19, et D. Paulus, 1 Cor. 11, 24, dicunt, εὐχαριστήσας, gratias agit et fregit. Ex quibus locis omnibus illud perspicuum est idem esse εὐλόγησεν, benedicere, et εὐχαριστήσας gratias agere; sed probandum hæreticus erat εὐλόγησεν, benedicere, accipi pro εὐχαριστήσας, gratias agere, non potius è contrariò εὐχαριστήσας, gratias agere, pro εὐλόγησεν, benedicere, quod nec probare conati sunt, nec, si maxime conentur, probare possunt. Nos contra εὐχαριστήσας, gratias agere, poni pro εὐλόγησεν, benedicere, facile probamus, primum, quia gratiarum actio his in locis nihil, benedictio autem maxime ad rem pertinebat. Volebat enim Christus panem multiplicare, nondum multiplicarat; non ergo Patri gratias agebat, quod multiplicasset, sed panem benedicebat, ut multiplicaretur. Deinde, quia, si gratias egisset, Patri utique, non pani egisset; at panem ipsum benedixisse dicitur, Luc. 9, 16, εὐλόγησεν αὐτόν, benedixit illis; non ergo εὐλόγησεν, benedicere, accipitur pro εὐχαριστήσας, gratias agere, sed è contrariò, εὐχαριστήσας, gratias agere, pro εὐλόγησεν, benedicere. Interpretantur illi εὐλόγησεν αὐτόν, benedixit illis, id est, gratias super illos egit, quam illi interpretationem nullo exemplo probare possunt; nos ex ipsâ grammaticâ refutare possumus; si enim evangelista id dicere voluisset, non dixisset εὐλόγησεν αὐτόν, benedixit illis, sed, εὐλόγησεν ἐν αὐτοῖς, benedixit in illis, aut ἐπὶ αὐτοῖς super illos; at et Lucas dicit εὐλόγησεν αὐτούς, benedixit illis, et D. Paulus, 1 Cor. 10, 16: τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐχαριστῶμεν, calix benedictionis, cui benedicimus: ipsum enim benedicimus calicem. Simile est, quod idem D. Paulus ait 1 Tim. 4, 4, 5, cibum, quem sumimus, per verbum Dei sanctificari; accedit ergo aliquid citho ex eo, quod benedicitur. Benedictio igitur, et ad Deum, tanquam ad auctorem, à quo petitur, dirigitur, et ad panem, tanquam ad materiam benedictioni subjectam, quod non fieret, si benedictio pro gratiarum actione sumeretur. Præterea, quid cause est, cur Christum non legamus panem benedixisse, nisi cum in melius mutare, aut multiplicare voluit, cum quotidie sumeret cibum, nisi quia per benedictionem aliquam panibus, ut crescerent, et multiplicarentur, virtutem impressit, quemadmodum, cum primos parentes benedixit, Genes. 1, 28: Crescite et multiplicamini, et replete terram. Cum ergo Christus suscepit in cœlum, et panes benedixit, Patrem oravit, ut suam in panes, quâ multiplicarentur, benedictionem infunderet. Et cum dicitur apud Joannem εὐχαριστήσας non significatur egisse gratias; sed gratiam Patris in panes, ut multiplicarentur, invocasse: argumentum est, quod veteres auctores Græci ecclesiastici transitive, hoc verbo usi sunt; vocant enim panem Eucharistiæ ἄρτον εὐχαριστήσαστα, ut Justinus, 2 Apolog. pro Christianis, et Ireneus, lib. 4, c. 34. mab

ET DEDIT DISCIPULIS SUIS, ut per eos quodammodo tanquam ministros, miraculum fieret; quâd, ut Hieronymus, et Beda scribit, significat populum Christianum per apostolos fuisse ascendendum; vel ut testes certiores miraculi essent, quod suis manibus teigissent, quemadmodum ait Leontius, et Euthymius, vel, ut altius in memoria defigerent quod suis ipsi manibus contrectassent, ut vult Theophylactus. Videtur mihi voluisse Christus miraculi gloriam à se in apostolos quodammodo transferre. Ubi multiplicati panes fuerint, utrum in manibus Christi, an in manibus apostolorum; an in manibus, aut in ore sumentium Hilarius dubitat. Illud mihi certum penè videtur non fuisse in manibus, aut ore sumentium multiplicatos, quemadmodum novi hæretici docent Eucharistiam non esse corpus Christi, nisi in ore sumentium. Sibi enim quodam modo homines satiati miraculum tribuissent. Hieronymus in manibus Christi; Chrysostomus, Leontius, et Euthymius in manibus apostolorum multiplicatos fuisse putant. Utrumque probable; sed illud, ut mihi videtur, probabilius; primum in manibus Christi, qui primus miraculi auctor erat, multiplicatos; frangendo enim multiplicasse credibile est, et duodecim cophinos implevisse, quos apostoli duodecim ad summ quisque ordinem ferrent, sicut Sareptana illa vidua, 3 Reg. 17, 14, 15, 16, et illa altera de xoribus prophetarum, 4 Reg. 4, 5, 6, hauriendo oleum multiplicavit: deinde verò in Apostolorum manibus, aut in ipsis cophinis crevisse, ita ut quantum ex corribus, ut discumbentibus darent, detraherent; tantum divinitus accresceret; sicut in lecytho illius viduæ factum est, ut quantum hauriebatur, tantum rursus emanaret, ita ut lecythus, ut ait Scriptura, non sit imminutus. Inde factum est ut Apostoli duodecim plenos cophinos, id est, quantum à Christo acceperant, tantum collegerint.

VERS. 20. — ET COMEDERUNT OMNES. Tria hæc ad miraculi evidentiam et probationem dicit evangelista. Primum omnes comedis; secundum saturatos fuisse; quod propterea evangelistam dixisse Leontius, Chrysostomus, et Theophylactus putant, ut miraculi veritatem ab ipsis, qui comederunt, probatam fuisse demonstraret, cum prius esurientes ræpsa, et non opinione solâ saturati fuerint; tertium superfluisse duodecim cophinos. Duodecim autem cophinos superfluisse propterea Hieronymus, Chrysostomus, et Theophylactus, et Euthymius existimant, quia duodecim erant apostoli, ut etiam Judas, inquit Chrysostomus, cophinum suum ferret. Causam ego eam, quam superiore versu indicavi, fuisse suspicor, quod prius apostoli duodecim à Christo plenos cophinos accepissent, et decebat, ut boni beneficiorum Dei dispensatores tantum redderent, quantum accepissent. Quod autem non integrorum panum, sed fragmentorum duodecim cophinos superare voluerit, eadem ratione Chrysostomus factum existimat; si enim integri superfluisset panes, imaginarium miraculum videri poterat; cum

VERS. 21 et 22. — QUINQUE MILLIA, Græcè, quasi quinque millia, uti et Marc. 6, 44. COMPELUIT DISCIPULOS ASCENDERE, quod solus orare vellet, ac se solo

autem fragmenta superfluisset, manifestum erat turbam ex panibus verè comedis. Querit Chrysostomus, quomodo rem ex piscibus nihil superfluit, cum post resurrectionem ita legamus multiplicasse pisces, ut permulti superaverint, Joan. 21, 11. Nihil respondet aliud quam significare voluisse Christum, quod nunc ex subjectâ materia pisces multiplicasset, non impotentia ullâ suâ factum fuisse, cum postea siue ullâ materia tam multos procreaverit pisces, ut saturatis discipulis multi superfluerint. Rectè, si illud, prius quam hoc, fecisset. Simplicius dixerim, primum non constare, ac nihil ex piscibus superfluit; quin ego multum superfluisse credo, quamvis nec id evangelista dixerit, neque Christus piscium fragmenta jussit colligi, satis esse ratus ad miraculi demonstrationem, ut panem fragmenta colligerent. Deinde, ut nihil superfluit ex piscibus, idè non superfluisse, quia satis erat ad probandum miraculum, ut vel panes, vel pisces superessent. Voluit autem panes potius quam pisces superare, quia cibus est omnium usitatissimus, et in quo maxime poterat apparere, quid in eo genere posset facere. Valet hoc ipsum ad mores; vult Deus panes, id est, res necessarias abundè nobis supplere; pisces verò, id est, delicias minime redundare.

VERS. 21. — QUINQUE MILLIA HOMINUM, Græcè, quasi quinque millia, quemadmodum etiam apud Marcum, c. 6, 44, et apud Joan., c. 6, 10, legitur. Noster interpretès neque hæc neque apud Marcum legit; apud Joannem autem legit. Quod attinet ad sententiam, nihil interest. Solent enim auctores sacri perfectum numerum ponere, etiam si paulò minor aut major sit. Duo etiam hic sunt, que propterea narrat evangelista, ut miraculi commendat magnitudinem, quod quinque hominum millia fuerint, et quod mulieres, et pueros non numeraverit; quorum non quidem tantum, quantum virorum, quia longo itinere venerant; sed magnum tamen fuisse numerum credendum est, sive quia religiosiores, sive quia curiosiores viris femine sunt. Notat Leontius, Cyrillus et Ammonius apud Joannem in Græcorum Catenâ citati, propterea evangelistas solos viros, non mulieres numerasse, ut Judæorum consuetudini servirent, qui solos numerabant viros, quemadmodum fecisse legimus Moysen. Id quoque morale esse, nihil apud Deum recenseri, et illo in numero esse, nisi quod virile sit atque perfectum.

VERS. 22. — ET STATIM COMPELUIT JOANNES, c. 6, 16, contra videtur dicere discipulos non jussu quidem Christi, qui sese ab eorum oculis subtraxerat, sed proprio consilio, cum eum eodem in loco usque ad vesperum expectassent, vidissentque non redire, concessisse navim, ut navigarent in Capernaum, ubique eum quaerent. Utrumque factum esse credendum est, et Christum, antequam se subduceret, præcepisse eis ut navigarent in Capernaum, et ipsos usque ad noctem expectassè sperantes redituros: aut è contrario prius compulsi discipulos navem ascendere, sequè præcedere prætextu dimittente turba, quibus prohiberetur. ET PRÆCEDERE EUM TANTUM FRETUM, è Galilæa exire, et Herodis insidias fugere

fectis ipsum in montem relicta turba fugisse, ut oraret. Sed Joannem hoc secundum narrasse, primum praterisse. Quare verò compulerit, ut se relicto prænavigarent, duæ ex evangelistis causæ colliguntur, altera ex Mathæo, versu sequenti, quia volebat solus orare, ideoque præmissis discipulis, et relicta turba in montem solus ascendit. Altera ex Joanne, c. 6, 15, ubi propterea dicit solum in montem fugisse, quia sciebat fore ut turba veniret, ut se raperet, ac regnum faceret. Volebat enim expeditus esse; et à totâ turba, et ab apostolis, ut cum periculum immineret, momento temporis, ut postea fecisse crederentur, est, per aera permeans discipulos consequeretur. Videtur etiam eâ ratione sequenti miraculo occasionem præbere voluisse; nisi enim apostolos præmississet, neque laborassent illi fortassis in remigando; neque super mare ipse ambulasset, neque Petrum jussisset ambulare, quæ omnia miracula uno facta sunt tempore. Aliam Chrysostomus, et Theophylactus afferunt causam, ut fragmenta panum, quæ superfuissent, secum portarent, ac soli inter se præteritum miraculum recognoscerent. Compulsæ autem eos dicit evangelista, quia credibile est illos ab eo discedere noluisse, ut Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus adnotarunt. Atverò non eorum solùm erga Christum amor; sed communi etiam humanitati repugnare videbatur, ut discipuli magistrum solum inter homines ignotos, et quidem citra mare relinquere, cum ipsi essent ultra mare navigaturi; sed obediunt tamen, quia sciunt, nihil esse, quod Christus facere non possit.

ET PRÆCEDERE EUM TRANS FRETUM. In regionem Gerasesorum, quæ ultra lacum erat, ut constat ex versu 54. Itaque nunc non solum partem unam lacus, aut promontorium, ut ante advigilarunt, sed totum penitus lacum trajecerunt. Voluit enim Christus à Galilæa fugere, et in oppositam Gerasesorum regionem venire, et ut Herodis insidias viaret; et ut eorum declinaret studium, qui sibi eum regem facere volebant. Videre potest contrarium, quod Joannes scribit, c. 6, 17. Venisse discipulos trans mare in Capernaum. Neque satisfaciunt, quod Augustinus, lib. 2 de Consensu evangelicorum, c. 48, respondet, Genesareth, quò eos Mathæus venisse dicit, esse prope Capernaum, quò Joannes dicit appulisse. Repugnat enim geographia, ex quâ manifestum est Genesareth in alterâ oppositâ lacus parte esse. Idque ex superiore c. 8, 28, et 9, 1, colligitur; si duo illi inter se loci conferantur. Constat ex Joanne et discipulos, et Christum prius venisse Capernaum, ibique præclarum illum de corpore, et sanguine suo disputationem habuisse, quam toto c. 6 Joannes describit. Constat miraculum hoc in mari factum tunc accidisse, cum discipuli ex eo loco, ubi panes Christus multiplicaverat, in Capernaum noctu navigarent. Deinde ex Capernaum in Gerasesorum regionem ultra lacum navigasse. Joannes ergo, quia volebat disputationem illam de corpore et sanguine narrare, reliquit professionem in regionem Gerasesorum. Matthæus

VERS. 25. — VESPERE; duplicem vespèram Judæi solent distinguere; prioris fit mentio, v. 13; ab hora

verò, et Marcus, cum vellent solum miraculum in mari factum exponere, et quomodò iterum Christus in terram Gerasesorum trajecisset, quæ autem in Capernaum acciderant, præterire, ita narrat historiam, ut significare videantur miraculum illud mars tunc accidisse, cum in Gerasesorum terram discipuli navigarent. Eadem enim fuit navigatio, nisi quòd aliquantisper in Capernaum commorati sunt, dum de corpore et sanguine suo Christus diserebat.

VERS. 25. — ASCENDIT IN MONTEM SOLUS ORARE. Bis in montem ascendisse constat ex Joanne; primum simul ut in desertum locum venit, c. 6, 5, subit ergo in montem Jesu, et ibi sedebat cum discipulis suis. Deinde post factum miraculum, et postea quàm Apostolos dimisisset, ibidem vers. 15. *Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi erant, ut caperent eum, et facerent eum regem, fugi iterum in montem ipse solus. Prius fuerat, ut lateret; nunc fugit, ut oret.*

VERS. 25. — QUARTA AUTEM VIGILIA NOCTIS. Ultima, quæ matutina dicebatur, Exod. 14, 24, et 1 Reg. 11, 11. In quatuor partes militari arte distributam fuisse noctem, quæ quatuor vigiliis, quòd vigiles quater mutarentur, vocatæ fuerint, nemo nescit; et in Scripturis sæpè etiam indicatur, Jud. 7, 11, 19; Thren. 2, 19; Lucæ 2, 8, et 12, 38. Triplicem igitur faciendi miraculi occasionem Christus expectavit, ut discipuli essent in medio mari, ubi nullum humanum auxilium expectare poterant; ut ventus contrarius esset, et navis magnis fluctibus jactaretur; et ultima noctis vigilia veniret, ut discipulorum fidem, patientiamque probaret; simul ut miraculi necessitatem apostoli cognoscerent; nec enim solebat sine necessitate, etaque cognita, atque perspecta miracula fieri. Hæc fere eadem Leontius observavit; habentque, ut idem ille monet; utile documentum, non debere mirari nos, si, cum rebus adversis conflictamur, non continuo divinum nobis auxilium adesse videtur; velle Deum nostram prius patientiam experiri, certamenque nostrum, quasi spectatorem, contemplari in ultimâ vigiliâ, id est, cum in extremum periculum adducti sumus. Item Cyrillus scribit Alexandrinus, Joan. 6, 17.

AMBULANS SUPRA MARE. Calvinus timens ne corpus Christi in Sacramento Eucharistie posse esse videatur, nullum vult in eo miraculum esse factum, non ex utero virginis integrâ virginitate prædiisse; non, antequàm lapis removeretur, exiisse de sepulchro; non clausis ad discipulos ingressum januis; non factum invisibilem per medium eorum, qui prehendere volebant, evasisse; non super liquidas undas ambulasse. Denique, ut unam defenderet hæresim, necesse illi fuit multas et inauditas hæreses excogitare. Dicit Christi non potuisse, ut grave sum corpus in liquidis aquis non mergeretur; sed aquas ita solidasse, ut grave sustinerent corpus. Non audeo homo impius, quod sentit palam dicere; sed ejus tamen sententia est Christum id facere non potuisse. Nec enim aliâ tertîa de meridie incipit; hoc loco secunda vespèra commemoratur sub occasum solis.

de causâ fecisse negat, nisi quia potuisse facere non credit. Isto sanè modo et barbaræ gentes prope galicæ mare habitantes super mare ambulant, super mare currunt, super mare carpenta quadrigis durunt. Isto modo majus illa, de quâ Maro, *Æneid.* 7, scribit, miraculum fecit:

Quæ mare per medium fluctu suspensa tumenti Perret iter, celeres nec tingeret equore plantas.

Isto modo nec Petrus mergi potuit, nec timere. Solidum enim erat mare. Sed nescio utrum ineptius sit ista dicere, an refutare. Tantum admonere lectorem volo, ne Hieronymi non bene intellectæ sententiâ fallatur. Cum enim dicit hoc loco: *Tu præcipe, et illud solidabuntur undæ*, non significat verè fuisse solidatas; sed perinde corpus sustinisse, atque si solidæ et concretæ fuissent; addit enim: *Et leve fiet corpus quod per se grave erat*; cum nec aquæ solidatæ fuerint, nec corpus leve factum, sed effectum, ut grave corpus in liquidis, ac mollioribus aquis non mergeretur. Eodemque modo intelligendum; quod hoc loco Leontius scribit: *si quis dicit: Invenitur corpus, non expeditur à terra, non videtur.* Hoc enim miraculum fuit. Atque hoc sensu velæ auctores Justinus, q. 417, et D. Aug., ser. de Tempore, 139; Ambros., lib. 1 de Interpretat. Job, c. 8, interpretantur.

VERS. 26. — ET VIDENTES EUM SUPRA MARE AMBULANTEM TERRATI SUNT. Hic etiam Calvinus apostolis, ut sibi videtur, major, de apostolis in mari periclitantibus, atque turbatis securus judicari. Crassi stuporis, et brutæ ignorantie fuisse dicit, quòd apostoli turbati fuerint, neque Christum super mare ambulantem agnoscerint. Alius non minus, sed non tam celebris hæreticus ingratitudinem et incredulitatem vocat. Apponam Hilarii verba, ut appareat, quid inter hæreticum, et Christianum spiritum intersit: *Et quia de Antichristi consuetudine ad omnem tribulationem novitatem solliciti erant, etiam ad Domini adventum falsas rerum imagines, et subreptitâ oculis signum mentientes. Si hoc Calvinus fecisset, cum illi primum hæresis venit in mentem; si, cum diabolus illi in Christi speciem transfiguratus apparuit, timisset; hæreticus non fuisset. De re loquamur, si crassi erroris, et brutæ fuit ignorantie, quòd apostoli ad aspectum Christi super mare ambulantis turbati sunt; crassi etiam stuporis, et brutæ ignorantie fuit, quòd sanctissima Christi mater ad aspectum et salutationem angeli turbata est, Luc. 1, 29. Pœnitet me hoc exemplum possideo verentem, ne isti, ut sunt pii, facili concedant. Rogabo tamen eos, si tam crassus apostolorum stupor, si tam brutâ ignorantia, si tam non ferenda ingratitudo, et incredulitas fuit, quid est quòd Christus, qui levioribus eos in rebus solet reprehendere, hic non reprehendit? quid est, quòd reprehendit Petrum, quòd timuit; non reprehendit apostolos, quòd turbati fuerint? Illud etiam rogabo, quid est, quòd Christus apostolos non reprehendit; isti reprehendunt? nisi quia isti antichristi sunt? Nimis fortassis urgeo, sed licet apostolorum causam agenti adhuc urgeo. Quid isti fortes hæretici fecissent, si*

fuissent in navi, et in medijs tenebris aliquem super mare ambulantem viderent? præsertim, cum non credant Christum, nisi congelato mari id facere potuisse? Opinor, non trepidassent; quia hæque Christum, neque spectrum esse credidissent; sed loco oculis falli; sic enim solent miracula, quæ in Ecclesiâ sunt, interpretari. At dicit Marcus c. 6, 52, Apostolos non intellexisse de panibus, quia erat cor eorum obturatum; facile fuisset bonis viris id in meliorem partem interpretari. Non enim significat ita cor eorum obturatum fuisse, ut paulò ante factum miraculum, quod omnes turbe intellexerant, non intellexerint, sed adò fuisse stontitas, et obstinatas, ut non potuerint cogitare eum, qui paulò ante panes multiplicaverat, ambulare super mare potuisse; ut solet subitus horror aut eripere, aut impedire rationem.

QUA PHANTASMA EST; spectrum et visum vocant Latini, quidquid corporæ apparent formæ, quod corpus non sit, sive angelus, sive dæmon, sive alius spiritus sit. Ejusmodi spectra aliquando videri vulgaris opinio erat, ut colligitur ex Lucâ, c. 24, 37, et ex Act. Apost., c. 12, 18. Et quia aut nocuisse multis, aut nocere posse credebantur, apostoli timuerunt.

VERS. 28. — SI TU ES. Hic etiam omnes hæretici Petrum multis modis reprehendunt, et quia dixit, si, quasi in fide dubitaverit; et quia voluit solus dimissis aliis ad Christum ire, et quòd alius hæreticus stultum fervorem, alius arrogantiam fuisse dicit. Hic quoque Hilarii et Hieronymi verba subtrahimus, quod inter nostros, et hæreticorum interpretes sit discriminis, prudens lector cognoscat. *Et hoc*, inquit Hilarius, *in Petro considerandum est, fide enim ceteros anteiebat. Hilarius singulari, et excellenti Petri fide, isti infidelitati, stultitiæ et arrogantie tribuant, quòd ad Christum super mare ire voluerit. Hieronymus autem sic scribit. In omnibus locis ardentissimæ fidei invenitur Petrus, quod cum multis probasset exemplis, addidit; Eodem igitur fidei ardore, quò semper, nunc quoque ceteris tacentibus credit se posse facere per voluntatem magistri, quòd ille poterat per naturam. Satis nobis erat Hilarium et Hieronymum omnibus Calvinistarum interpretibus opponere, sed magistrum Christum audiamus. Ille quidem certè Petri desiderium et petitionem non reprehendit; sed potius concedendo probavit, non concessurus profecto, si arroganter, si sine fide petivisset, qui ab omnibus, quibus miracula faciebat, fidem exigebat. Neque reprehensionem prætermisisset, si eum reprehensione dignum judicasset. Reprehendit enim paulò post, eum, propterea quòd timuit, reprehensione dignum judicavit. Cum ergo dicit si tu es, non dubitat de fide, sed de facto. Credebat enim posse Christum efficere ut ipse quoque super aquas ambularet, quòd Calvinistæ non credunt, sed dubitabit, an Christus esset, qui loquebatur, an aliquis spiritus qui se Christum esse fingeret, quia sciebat aliquando Satanam se in angelum lucis transfigurare; et volebat probare spiritus, an ex Deo essent, quòd Calvinistæ non faciunt. Si enim de fide, ut ait Theophylactus, dubitasset, non dixisset: *Jube me ad te venire super**

aquas, volens loquentis verba factis probare. Sciebat enim posse quidem angelum et malum, et bonum sumpti humani corporis formâ ambulare super aquas, et Christi vocem imitari; sed aliis, ut idem facerent, prestat non posse.

VERS. 29. — VENT. Ideo Christus Petro, quod petit, concedit, ut se esse doceat, quod experiri Petrus volebat. Calvinus dignam suo, id est, heretico spiritui rationem reddit, ut, inquit, ejus stultitiam experientia ipsa redargueret, quod in mediis fluctibus mergeretur. Itaque stultitiam vocat, quod Petrus crederet posse se jubente Christo super aquas ambulare: quod recitare opus fuit, ut hereticus ab omnibus spiritus cognoscatur; refutare opus non est. Refellit Hieronymus hoc loco Marcionistarum, et Manichæorum errorem, qui Christum esse eo probabant non verum, sed phantasticum corpus habuisse, quod supra aquas ambulaverit. Petrus enim auctore Christo idem fecit, qui verum tamen, non phantasticum corpus habebat. Fuerunt, ut ait in lib. de Baptismo, Tertullianus, qui dicerent Apostolos non alium baptismum recepisse, quam quod fuerit in hac tempestate undis maris aspersi. Quibus his verbis respondet: *Aliud est aspergi, vel intercepti violentiâ maris; aliud tingi disciplinâ religionis.*

VERS. 50. — VIDENS VERÒ VENTUM VALIDEN TIMUIT. Ille etiam heretici involuntur in Petrum, nec eâ, quâ Christus usus est, reprehensione contenti, severiores in illum censuram stringunt. Non considerantes humanum esse presentibus periculis commoveri. *Humana*, inquit Chrysostomus Petrum excusans, *hoc conditio est, ut difficultatibus nonnunquam superatis succumbat in minoribus.* Quod etiam Elias sub Jezabel, et Moses in Egypto passus est. Plus etiam excusat Theophylactus, non omnino, inquit, dubitavit, qui clamavit, Domine, salvum me fac.

VERS. 51. — MODICÆ FIDEI. Magna quidem erat et singularis fides Petri, qui, quod Christus faciebat, se quoque eo juvante facere posse crederat, qui se in mare ambulaturus miserat super aquas, sed presenti periculo humano timore correptus est. Si Apostolo Petro, inquit Hieronymus, de cuius fide, et ardore mentis supra diximus, qui confidenter rogaverat Salvatorem dicens: Domine, jubè me venire ad te super aquas, quia paululum timuit, dicitur, modicæ fidei, quare dubitasti? quid nobis dicendum est, qui injus modicæ fidei, ne minimam quidem habemus portunculam? Dubitari potest, quam ob rem Christus permisit aut mergi, aut timere. Respondent Chrysostomus et Theophylactus, ne tanto miraculo superbiat. Hieronymus verò his verbis: *Ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profundum trahabat. Paululum ergo relinquitur tentationi, ut augeret fides, et intelligat se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conservatum.*

VERS. 52. — ET CUM ASCENDISSET. Christus et Petrus. Joannes, c. 6, 21, videtur significare Christum in navim non ascendisse. *Voluerunt*, inquit, accipere eum in navim, et statim navis fuit ad terram. Respondent Chrysostomus, et Theophylactus, voluisse

apostolos Christum in navim expere, eum verò tunc noluisse, sed unâ cum Petro magno spatio, ut ejus confirmaret fidem, super aquas ambulasse; cum verò prope terram essent, in navim ascendisse. Milii non videtur Joannes significare voluisse non ascendisse Christum in navim, sed non fuisse opus, ut ascenderet; quia momento navis ad terram appulsa est. Quinque ergo uno tempore miracula facta sunt, Christus per aera, ut opinor, raptus apostolos consecutus est, super mare ambulavit, ut Petrus ambularet effecit, ventum et tempestatem compescuit, navim, simul atque in eam ascendit, momento ad terram appulit.

VERS. 53. — QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT. Chrysostomus, et alii ferè omnes interpretes apostolos intelligunt. Alii nautas et vectores, quos credibile est fuisse nonnullos. His magis assentior, quia quod sequitur, *teserunt, et adoraverunt eum dicentes, verè filius Dei es*, parùm milii videtur apostolis convenire, qui jamdudum credebant eum filium esse Dei. Itaque quod Joannes ait, c. 6, 22, non introisse Christum cum illis in navim, sed solos discipulos abisse; non est intelligendum solos discipulos abisse, ita ut nemo præter illos fuerit in navim; sed solos discipulos, id est, sine Christo.

VENERUNT. Postquam ad terram appulissent, ut indicat Marcus, c. 6, 54.

VERÈ FILIUS DEI ES. Non adoptione, sed naturâ; non ut virum justum, sed ut verum Deum confitentur. Eo nimirum modo quo Pharisei filium Dei esse negabant pro eodem accipientes filium Dei, atque Deum esse, Joan. 10, 55: *De bono opere non lapidamus te, sed quia tu cum homo sis, facis te ipsum Deum*; cum non se Deum sed Filium Dei esse dixisset, et Joan. 19, 7: *Nos legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit*, et Matth. 27, 40: *Si filius Dei es, descende de cruce.* Hæc enim omnia non de adoptione, de qua dubium non erat, sed de naturâ intelliguntur. Nam Christum esse filium Dei, id est, virum justum, nemo dubitabat, neque si quis se eo modo filium Dei esse diceret, lege puniendus erat. Itaque valet contra Arianos hic locus. Adnotavit etiam Chrysostomus Christum eos qui se filium Dei appellabant, non reprehendisse, sed eorum potius opinionem multis coram factis miraculis confirmasse.

VERS. 54. — VENERENT IN TERRAM GENESAR, qui ultra lacum erat, et unde lacus nome accepit; vide supra, vers. 22, et c. 8, 28.

VERS. 55. — ET CUM COGNOVISSENT EUM, timore, inquit Hieronymus, non facie. Sed et facie multos eum cognovisse credibile est, quia jam ante ibi fuerat, et duos demoniacos curaverat, c. 8, 28. Quod autem dicunt nonnulli non eodem die quo Christus eò appulit, hæc, quæ narrat evangelista, accidisse; sed postquam ejus adventus famâ percrebuisset, evangelistam verò res diversis gestas diebus copulasse, non est incredibile. Illud mirum videri potest, cur nunc Genesareni tantâ aviditate Christum excipiant, cum non multo ante de suis cum finibus ejecissent, c. 8, 54. Facilius responso: Creverat miraculorum ejus fama, creverat

ut ait Chrysostomus, eorum fides. Hoc Christus non ignorabat. Itaque, qui prius sciens eos non esse maturos ad recipiendum Evangelium, inde discessit, nunc maturos esse sciens, quasi ad messem rediit.

VERS. 56. — ET ROGAVIT EUM, UT VEL FIMBRIÆ VESTIMENTI EJUS TANGERENT. Quorum fidem evangelista, ut singularem, laudans declarat, eos Calvinus homo religiosus, quasi superstitiosos accusat, quod ad tactum vestis Christi gratiam restringere videantur. Licet enim illi, cui hæresiarchæ esse licuit, quæ evangelistæ laudant, reprehendere. Non ergo significatur, ut iste novus propheta somniat, Genesarenos ad tactum fimbriæ Christi gratiam restrinxisse; sed tantum eorum fidem, ut crederent vel solo fimbriæ ejus tacto omnia morborum genera curari posse. Hoc enim sensu narrat evangelista rogasse illos, ut vel fimbriæ vestimenti ejus tangerent. *Autem hæc vera, et eximia fides, an superstitio fuerit, melius, ut opinor, Christus factis, quam Calvinus verbis declarabit. Quicumque, inquit evangelista, tetigerunt; salvi facti sunt.* Miracula fidei, non superstitionis respectu fieri

CAPUT XV.

1. Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis scribæ et pharisei, dicentes:

2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem manducant.

3. Ipse autem respondens, ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dicit:

4. Honora patrem et matrem: et, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit:

6. Et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

7. Hypocrite, benè prophetavit de vobis Isaias, dicens

8. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.

9. Sine causâ autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.

10. Et convocatis ad se turbis dixit eis: Audite, et intelligite.

11. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

12. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisei, auditio verbo hoc, scandalizati sunt?

13. At ille respondens, ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.

14. Sinite illos: cæci sunt, et duces cœcorum: cæcus autem si cæco ducatur præstet, ambo in foveam cadunt.

15. Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.

16. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis?

17. Non intelligis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur?

solent. Sed verendum est, ne Christum etiam Calvinus reprehendat, quod Genesarenorum superstitionem factis miraculis confirmasse videatur; et nos in similem errorem sanctorum reliquias venerandi induxisse. Hoc enim, si auderet, homo impudens diceret. Neque potest dicere, quod alibi eum dixisse memini, non esse hoc imitandum, quod non ordinarium, sed extraordinarium sit exemplum. Ordinarium enim profectò est, quod quotiescumque fit, miraculum sequitur. Hic, quicumque tetigerunt salvi facti sunt, c. 9, 20, 21; hæmorrhœisa tetigit, et curata est. Quid ergo est ordinarium, si hoc non est? Adjiciam, quod valde Calvinus doleat. Chrysostomus scribit hoc loco nos non solum fimbriam, sed totum Christi corpus in Eucharistiâ apud nos habere; si illi, qui fimbriam tangebant, sanabantur, quanto magis nos, si Christi corpus tangamus? Chrysostomi sententiam multis experientia miraculis confirmavit. Narrat Gregorius Nazianz. in oratione funebri pro sorore suâ Gorgoniâ eam tactu Eucharistiæ à gravissimo morbo fuisse curatam.

CHAPITRE XV.

1. Alors des scribes et des pharisiens de Jérusalem s'approchèrent de Jésus, et lui dirent:

2. Pourquoi vos disciples violent-ils la tradition des anciens? Car ils ne lavent point leurs mains lorsqu'ils prennent leurs repas.

3. Mais Jésus leur répondit: Pourquoi vous-mêmes violez-vous le commandement de Dieu pour votre tradition? Car Dieu a dit:

4. Honorez votre père et votre mère; et: Que celui qui dira des paroles outrageuses à son père ou à sa mère, soit puni de mort.

5. Et vous, au contraire, vous dites: Quiconque dira à son père ou à sa mère, Anathème soit à Dieu tout profit que vous ferez de moi,

6. Celui-là ne doit point honorer son père ou sa mère: et ainsi vous avez rendu vain le commandement de Dieu par votre tradition.

7. Hypocrites, Isaïe a bien prophétisé de vous, disant:

8. Ce peuple m'honore des lèvres; mais son cœur est loin de moi;

9. Et c'est en vain qu'ils m'honorent, puisqu'ils enseignent des maximes et des ordonnances humaines.

10. Puis ayant appelé le peuple il leur dit: Écoutez, et comprenez.

11. Ce n'est pas ce que entre dans la bouche qui souille l'homme; mais ce qui sort de la bouche, c'est ce qui souille l'homme.

12. Alors ses disciples s'approchèrent lui dirent: Savez-vous que les pharisiens, ayant entendu ce que vous venez de dire, s'en sont scandalisés?

13. Mais il leur répondit: Toute plante qui n'aura point été plantée par mon Père céleste sera arrachée.

14. Laissez-les; ce sont des aveugles qui conduisent des aveugles; et si un aveugle en conduit un autre, ils tomberont tous deux dans la fosse.

15. Pierre prenant la parole, lui dit: Expliquez-nous cette parabole.

16. Jésus lui répondit: Quoi! vous avez encore vous-mêmes si peu d'intelligence?

17. Ne comprenez-vous pas que tout ce qui entre dans la bouche descend dans le ventre et est 'été en suite au lieu secret?